

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.14>**Кобеля-Звір М.Я.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Звір Ю.В.

здобувач,
Львівський торговельно-економічний університет

Kobelya-Zvir Maryana, Zvir Yurii
University of Trade and Economics

КАСКАДНІ ГРАНТИ ДЛЯ БІЗНЕСУ ПРОГРАМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ

CASCADE GRANTS FOR BUSINESS PROGRAM OF THE EUROPEAN COMMISSION

У статті проаналізовано механізм каскадного фінансування програм Європейської комісії, а саме: Horizon Europe Programme, Creative Europe Programme, Erasmus+ Programme, Digital Europe Programme, EU4Health Programme, Programme for the Environment and Climate Action, Single Market Programme. На основі наведених характеристик запропоновано визначення: каскадний грант – це непрямий фінансовий внесок грантодавця на підтримку третіх сторін (проектів або організацій), який надається безоплатно, безповоротно та безвідклично на конкурсній основі у межах проектів, що вже фінансуються на досягнення спільної мети основного реципієнта та субгрантера. В межах дослідження здійснено SWOT-аналіз, який продемонстрував сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, що пов'язані з використанням каскадних грантів як механізму фінансування проектів розвитку малого та середнього бізнесу України. У статті наведено потенційні переваги та можливості механізму каскадного фінансування для представників малого та середнього бізнесу України, а також здійснено їх групування, а саме: перша група переваг стосується процесу участі у грантових конкурсах каскадного фінансування, який є значно спрощеним порівняно з процесом аплікування на великі конкурси програм Європейської комісії; друга група переваг стосується можливості фінансування українських стартапів, відкриття нових напрямків бізнесу із залученням на ці процеси значних ресурсів (до 200 000 євро); третя група переваг стосується доступу українських малих та середніх підприємств до європейської інноваційної екосистеми з можливістю тестувати, впроваджувати, оцінювати пілотні проекти в Україні. Окрім цього, у статті виокремлено недоліки, слабкі сторони та загрози для представників потенційних грантоотримувачів у процесі використання каскадних грантів для фінансування українського бізнесу. У статті продемонстровано стратегію посилення слабких сторін, яка складається з ряду запропонованих тактик. Акцентовано на можливостях подолання недоліків та здійснено їх узагальнення. Підсумовано, що механізм каскадного фінансування програм Європейської комісії є дієвим та ефективним для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

Ключові слова: гранти, каскадні гранти, гранти для бізнесу, міжнародна технічна допомога, підтримка бізнесу, гранти Європейського Союзу, гранти Європейської комісії.

The article analyzes the mechanism of cascade financing of European Commission programs, namely: Horizon Europe Program, Creative Europe Program, Erasmus+ Program, Digital Europe Program, EU4Health Program, Program for the Environment and Climate Action, Single Market Program. On the basis of the given characteristics, a definition is proposed: a cascade grant is a non-direct financial contribution of the grantor to support third parties (projects or organizations), which is provided free of charge, irrevocably and irrevocably on a competitive basis within projects already financed to achieve the common goal of the main recipient and sub-grantor. As part of the study, a SWOT analysis was carried out, which demonstrated the strengths

and weaknesses, as well as the opportunities and threats associated with the use of cascade grants as a mechanism for financing small and medium-sized business development projects in Ukraine. The article provides potential advantages and opportunities of the mechanism of cascade financing for representatives of small and medium-sized businesses of Ukraine, as well as their grouping, namely: the first group of advantages concerns the process of participation in grant competitions of cascade financing, which is significantly simplified compared to the process of applying for large competitions programs of the European Commission; the second group of advantages concerns the possibility of financing Ukrainian startups, the opening of new lines of business with the involvement of significant resources for these processes (up to 200,000 euros); the third group of advantages concerns the access of Ukrainian small and medium-sized enterprises to the European innovation ecosystem with the opportunity to test, implement, evaluate pilot projects in Ukraine. In addition, the article demonstrates the shortcomings, weaknesses and threats for representatives of potential grant recipients in the process of using cascade grants to finance Ukrainian business. The article demonstrates a strategy for strengthening weaknesses, which consists of a number of proposed tactics. Emphasis is placed on the possibilities of overcoming shortcomings and their generalization is carried out. It is concluded that the mechanism of cascading financing of European Commission programs is effective and efficient for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine.

Key words: *grants, cascade grants, business grants, international technical assistance, business support, European Union grants, European Commission grants.*

Постановка проблеми. Євроінтеграційний вектор України зумовив актуалізацію ряду програм Європейської комісії для суб'єктів державного і приватного сектору нашої держави. Представники малого та середнього бізнесу можуть брати участь у відкритих конкурсах європейських програм, таких як: Horizon Europe Programme, Creative Europe Programme, Erasmus+ Programme, Digital Europe Programme, EU4Health Programme, Programme for the Environment and Climate Action, Single Market Programme [3; 9]. Проте переважна більшість великих грантів є недоступною для організацій, які ще не мають досвіду реалізації європейських грантових проєктів. Варто зазначити, що в межах деяких програм часто пропонуються механізми каскадного фінансування. Такі інструменти – це можливість новачкам, початківцям зі сфери бізнесу «зайти» у великі грантові програми Європейської комісії. Однак, незважаючи на зростаючу популярність каскадних грантів та їх потенційні переваги й можливості для МСП, є й слабкі сторони використання механізму каскадного фінансування. Наприклад, недоступність для потенційних грантоотримувачів через їх низьку культуру у використанні грантових ресурсів, необізнаність організацій у можливостях та перспективах залучення каскадних грантів тощо [9]. Негативним наслідком цього можна вважати невикористання потенціалу механізму каскадного фінансування програм Європейської комісії [3; 13] для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейські програми підтримки малого та середнього бізнесу та можливості їх застосування в Україні неодноразово були у фокусі уваги дослідників, зокрема: Романчук К.В., Савелюк Т.М., Нікіфорова Л.О., Азарова А.О., Шиян А.А., Житкевич О.В. та ін. [9; 11; 18]. Питань субгрантового фінансування частково торкалися такі науковці: Сергеева Л.М., Просіна О.В., Ілляхова М.В., Юхименко П.І., Домашенко А.Л., Куцик П., Семів С., Куцик В., Полякова Ю., Шевчик Б., Остапчук Л.М. та ін. [8; 12; 15; 19; 21].

Однак, незважаючи на увагу науковців до грантових інструментів для розвитку бізнесу, поза увагою дослідників залишилися аспекти каскадного фінансування для малого та середнього підприємництва в межах програм Європейської комісії.

Метою даної статті є здійснити характеристику каскадних грантів програм Європейської комісії; на основі наведених характеристик запропонувати авторське визначення поняття «каскадні гранти»; здійснити SWOT-аналіз використання каскадних грантів як механізму фінансування проєктів розвитку малого та середнього бізнесу України, щоб визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози. Цей аналіз дасть зрозуміти потенційні переваги та недоліки використання каскадних гран-

тів для фінансування бізнесу та визначити стратегії посилення слабких сторін, а також помякшення й мінімізацію можливих ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Статус країни, асоційованої у рамках програм Європейської комісії, надає широкі можливості участі в конкурсах для українських малих та середніх підприємств, університетів, наукових установ та організацій. І, відповідно, ця участь сприяє інтеграції України до Європейського простору. Наразі для України відкриті такі програми ЄК: Horizon Europe, Creative Europe, Erasmus+, Digital Europe, EU4Health, Programme for the Environment and Climate Action, Single Market Programme [3; 9]. В межах названих програм на виконання цілей та пріоритетів щороку відкриваються сотні конкурсів. Проте для переважної більшості представників малого та середнього бізнесу ці грантові ресурси є недоступними з наступних причин:

- відсутність у потенційних грантоотримувачів розуміння, хто, на що та як може отримати грант;
- гострий дефіцит професійних проектних менеджерів, грантрайтерів та фандрейзерів у штаті підприємств;
- обов'язковість партнерства [9].

Натомість каскадні гранти є значно доступнішими для українських підприємств, ніж грантові ресурси в межах традиційних способів. Каскадне фінансування відоме як фінансова підтримка третіх сторін – Financial Support for Third Parties. Такий тип грантів рідше спостерігається в програмах: «Креативна Європа» [10], «Цифрова Європа» [20] тощо. Проте в програмі «Горизонт Європа» [16] каскадне фінансування є звичною практикою. Проаналізувавши ці програми та їх інструменти каскадного фінансування, можна виокремити такі характеристики каскадного фінансування:

1. Гранти каскадного фінансування надаються на безоплатній, безвідкличній та безповоротній основі.

2. Каскадні гранти надаються основним реципієнтом субреципієнту.

3. Грантодавцями в каскадному фінансуванні можуть бути як фонди, так і окремі програми. До прикладу, інструменти каскадного фінансування пропонують програми «Горизонт Європа», «Креативна Європа», «Цифрова Європа» тощо [3; 13].

4. Фінансування проектів або організацій відбувається у грошовій формі.

5. Це грантове фінансування без втрати частки компанії (equity-free funding), тобто фінансування проекту без участі акціонерного капіталу.

6. Це непряме фінансування, адже надходить від грантодавця завжди третій особі. До прикладу: *BOWI – європейський проект із розвитку міжнародної взаємодії в середовищі Digital Innovation Hubs, новітніх центрів компетенцій і платформи взаємодії бізнесу, науки, інноваторів та влади – отримав грантове фінансування програми «Горизонт», а через конкурси фінансує інноваційні компанії та особливо їх об'єднання – консорціуми задля реалізації ідей у галузях кіберфізичних систем, штучного інтелекту, автономних й адитивних виробництв, інтернету речей, моделювання та симуляції* [14].

7. Грантові ресурси можуть скеровуватися як організаціям, так і безпосередньо проектам. До прикладу, Вінницький національний технічний університет взяв участь у FlexCLEC у конкурсі каскадного фінансування проекту SMART4ALL програми Горизонт 2020 [6], а Стартап Beehiveog потрапив до інкубаційної програми від IMPACT EdTech та залучив грант за допомогою консультантів CIVITTA [3].

8. Здебільшого каскадне фінансування – це незначні грошові ресурси порівняно з грантами, які можна отримати на один проект у межах програм Європейської комісії, таких як: Horizon Europe, Creative Europe, Erasmus+, Digital Europe, EU4Health, Programme for the Environment and Climate Action, Single Market Programme [3]. До прикладу, в межах програми «Горизонт Європа» консорціум організацій може претендувати на кілька мільйонів грантового фінансування в межах одного проекту [16]. В каскадному фінансуванні грантом є сума, що зазвичай не перевищує 200 000 євро.

9. Каскадні гранти надаються на конкурсній основі. До прикладу, на порталі «Funding & tender opportunities» розміщені оголошення про відкриті конкурси [3]. Кожен coll має свої критерії прийнятності для заявників, видів та сум витрат, а також критерії присудження грантового фінансування. А переможців обирають експерти за підсумками експертного оцінювання проектних пропозицій.

10. Мета проектної діяльності – це ще один фактор, що об'єднує прямого грантоотримувача і третіх осіб, які стають грантерами в межах каскадного фінансування.

На основі проаналізованих характеристик механізму каскадного фінансування наведемо визначення. Отже, **каскадний грант** – це непрямий фінансовий внесок грантодавця на підтримку третіх сторін (проектів або організацій), який надається безоплатно, безповоротно та безвідклично на конкурсній основі у межах проектів, що вже фінансуються на досягнення спільної мети основного реципієнта та субгрантера.

З метою глибшого аналізу ефективності механізму каскадного фінансування для представників малого та середнього бізнесу наведемо SWOT-аналіз (табл. 1).

Здійснений SWOT-аналіз продемонстрував значний перелік переваг та можливостей каскадного фінансування для представників бізнесу України.

Узагальнивши їх, можна навести три групи переваг для МСП:

1. Перша група переваг стосується процесу участі у грантових конкурсах каскадного фінансування, який є значно спрощеним порівняно з процесом аплікування на великі конкурси програм Європейської комісії.

2. Друга група переваг стосується можливості фінансування українських стартапів, відкриття нових напрямків бізнесу із залученням на ці процеси значних ресурсів: до 200 000 євро. Кошти в такому розмірі є практично недоступними в межах інших програм на підтримку стартапів.

3. Третя група переваг стосується доступу українських малих та середніх підприємств до європейської інноваційної екосистеми з можливістю тестувати, впроваджувати, оцінювати пілотні проекти в Україні.

Проаналізувавши слабкі сторони каскадного фінансування програм Європейської комісії для українських МСП, можна їх узагальнити та об'єднати в одну групу під назвою «Низька культура використання грантових ресурсів серед представників українського бізнесу».

Ми пропонуємо стратегію посилення слабких сторін, яка складається з наступних тактик:

I. Щоб підвищити поінформованість представників бізнесу про можливість та перспективи використання каскадних грантів, необхідно підсилити роботу національних контактних пунктів та офісів – представництв програм Європейської комісії в Україні. Ефективним буде проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної, просвітницької та комунікаційної діяльності на рівні органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та регіональних ЗМІ. Дієвими стануть також виїзні лекторії, практикуми та воркшопи, які організовуватимуться представниками програм на місцях, у громадах із широким залученням громадськості та ЗМІ [9]. А презентації успішних кейсів реалізованих проектів [1] здатні змінити в головах потенційних заявників укорінені твердження, що «гранти Європейського Союзу – це щось дуже далеке та нереальне» [9].

II. Труднощі з пошуком актуального та релевантного каскадного гранту для представників бізнесу вирішуються за допомогою заходів практичного характеру на базі торгово-промислових палат, бізнес-клубів тощо та проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи із залученням регіональних та національних ЗМІ. Важливо акцентувати: є 2 основні шляхи пошуку гранту, тематика якого відповідає сфері діяльності потенційного грантоотримувача:

A. Пошук релевантного проекту серед відкритих конкурсів каскадного фінансування на порталі «Funding & tender opportunities» [3]. Станом на вересень 2023 року на «Funding & tender opportunities» в розділі «Financial Support for Third Parties» [13] відкриті 2 конкурси.

Таблиця 1

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Широке коло конкурсів, у межах яких каскадні гранти можуть бути доступними для малого та середнього бізнесу різних сфер [3; 13]. 2. Каскадні гранти – це дієвий інструмент для реалізації проектів зміцнення конкурентоспроможності МСП. 3. Це можливість для українських компаній отримати доступ до європейської інноваційної екосистеми. 4. Розмір фінансування від 50 000 до 200 000 євро без втрати частки компанії (equity-free funding) [13]. 5. Аплікантами можуть бути стартапи, малі та середні підприємства, а також невеликі консорціуми у складі університетів, дослідницьких установ та МСП. 6. Процес участі є спрощеним порівняно з іншими європейськими програмами фінансування. 7. Низька конкуренція внаслідок того, що програми каскадного фінансування є менш відомими серед представників МСП. 8. Доступ до каскадного фінансування щонайменше до 2027 року (доки триватимуть рамкові програми [3; 13]). 9. Збільшення участі новачків у проектах програм Європейської комісії. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька поінформованість представників бізнесу про можливість та перспективи використання каскадних грантів. 2. Труднощі з пошуком актуального та релевантного конкурсу. 3. Невміння формувати конкурентоспроможні грантові пропозиції. 4. Труднощі, пов'язані зі створенням профілю на сайті Funding & tender opportunities [3], що є обов'язковим кроком до отримання грантового фінансування.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Поштовх, стимулювання представників малого, середнього бізнесу реалізовувати інноваційні проекти. 2. Розширення участі у грантовому фінансуванні проектів малого та середнього бізнесу. 3. Потенціал вирішення проблем у бізнесі, які неможливо вирішити, використовуючи традиційні механізми фінансування. 4. Можливості фінансування стартапів, відкриття нових напрямків бізнесу, розвиток та зміцнення існуючого підприємництва. 5. Можливості тестування та демонстрації актуальності запропонованого підходу. 6. Можливість проводити невеликі пілотні проекти для тестування технологій Індустрії 4.0. 7. Можливість оцінювати вплив пілотних проектів та масштабування їх у компаніях. 8. Проведення експериментів, які дозволять перевірити цифрові інновації у своєму бізнесі за допомогою відкритих конкурсів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Непередбачуваність наслідків війни Росії проти України. 2. Зміна вектора підтримки Європейської комісії, її пріоритетів та цілей, зокрема щодо України. 3. Недовіра представників малого та середнього бізнесу до грантових інструментів Європейської комісії.

1) EIT відкритий конкурс на рішення сталої енергетики з EIT InnoEnergy. Попит на стійкі енергетичні рішення стрімко зростає. Як надійний партнер і найбільший інвестор у чисті технології EIT InnoEnergy відіграє ключову роль у прискоренні інновацій у сфері сталої енергетики та хоче допомогти компанії досягти глобального успіху. Ось чому шукає та підтримує найбільш інноваційні ідеї сталої енергетики з усього світу. Конкурс відкритий для всіх стартапів і компаній із країн Horizon Europe. В межах конкурсу можна отримати грант у розмірі 60 000 євро або більше на третю сторону [13].

2) EIT Food Public Engagement Proof of Concepts. EIT Food шукає інноваційні ідеї для проектів залучення громадськості з потенціалом впливу на суспільство, які

будуть перевірені на етапі підтвердження концепції (PoC). Перевірка концепції – це активність із визначення обсягу, щоб перевірити, чи принесе ідея, певна концепція чи підхід, втілені в реальність, вплив на суспільство, як передбачається. Теми, вибрані для підтвердження концепцій, повинні підтримувати бачення EIT Food: світ, де кожен може отримати доступ і насолоджуватися стійкою, безпечною та здоровою їжею – з довірою та справедливістю від ферми до столу [13].

Загалом на порталі «Funding & tender opportunities» у розділі «Financial Support for Third Parties» із січня по вересень 2023 року були актуальними 10 конкурсів каскадного фінансування, а за 2022 рік – понад 81.

В. Глибокий пошук за тематичними пріоритетами тих проектів і організацій, які цікаві потенційному грантоотримувачу з точки зору перспективи розвитку. Дієвими будуть кроки потенційного грантоотримувача в напрямку зближення з основними реципієнтами на спеціалізованих платформах та в межах проектів, до прикладу: I4MS, ICT Innovation for Manufacturing SMEs, FundingChampions, CORDIS, I-ENERGY, F6S. Європейський інститут інновацій та технологій [1; 2; 4; 5; 7; 17].

ІІІ. Низький рівень компетенцій у представників бізнесу з формування конкурентоспроможних грантових пропозицій можна підвищити, запроваджуючи на державному та регіональному рівнях доступні навчальні програми для підприємців. А тим, хто хоче системно працювати з грантовими інструментами ЄС, варто заручитися підтримкою консалтингових компаній, дорадчих служб, професійних грантрайтерів, які зможуть на фаховому рівні надавати допомогу в фандрейзингу та проектному менеджменті [9].

ІV. Труднощі, пов'язані зі створенням профілю на сайті Funding & tender opportunities [3], що є обов'язковим кроком до отримання грантового фінансування, легко вирішуються на рівні національних контактних пунктів та офісів – представництв програм Європейської комісії в Україні. Кожен, кому необхідна допомога у створенні та наповненні свого профілю, може отримати такий безоплатний консультаційний супровід від представників програм ЄК в Україні.

Висновки. Ми проаналізували механізм каскадного фінансування програм Європейської комісії. На основі наведених характеристик запропонували авторське визначення: **каскадний грант** – це непрямий фінансовий внесок грантодавця на підтримку третіх сторін (проектів або організацій), який надається безоплатно, безповоротно та безвідклично на конкурсній основі у межах проектів, що вже фінансуються на досягнення спільної мети основного реципієнта та субгрантера. В межах дослідження SWOT-аналіз продемонстрував сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, що пов'язані з використанням каскадних грантів як механізму фінансування проектів розвитку малого та середнього бізнесу України. Цей аналіз дав зрозуміти потенційні переваги та недоліки використання каскадних грантів для фінансування українського бізнесу. Результатом дослідження є визначена стратегія посилення слабких сторін, яка складається з ряду тактик. Загалом із проведеного дослідження можна зробити висновок, що механізм каскадного фінансування програм Європейської комісії є дієвим та ефективним для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Подальші наші дослідження повинні стосуватися визначення ефективності механізму каскадного фінансування інших програм.

Список використаних джерел:

1. Результати досліджень ЄС. URL: <https://cordis.europa.eu/projects> (дата звернення: 05.08.2023).
2. F6S. URL: <https://www.f6s.com/> (дата звернення: 03.08.2023).
3. Find calls for proposals and tenders. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/home> (дата звернення: 01.07.2023).
4. FundingChampions. URL: <https://fundingbox.com/> (дата звернення: 15.08.2023).
5. I4MS, ICT Innovation for Manufacturing SMEs. URL: <https://i4ms.eu/open-calls/> (дата звернення: 19.08.2023).

6. Горизонт-2020. Проект за участю ВНТУ FlexCLEC за рішенням Європейської комісії отримав схвалення на каскадне фінансування. URL: https://impuls.vntu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7405%3A-flexclec-&catid=9%3A2014-02-09-08-50-23&lang=en (дата звернення: 02.08.2023).

7. Європейський інститут інновацій та технологій. URL: <https://eit.europa.eu/vision-and-mission> (дата звернення: 29.08.2023).

8. Кобеля-Звір М.Я. Грантові можливості для розвитку малого та середнього бізнесу в умовах війни в Україні: переваги та труднощі. URL: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1394> (дата звернення: 20.08.2023).

9. Кобеля-Звір М.Я. Грантові програми Європейської комісії як інструменти розвитку: можливості та бар'єри. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/9.pdf (дата звернення: 23.08.2023).

10. МКІП оголосило прийом заявок на гранти Єврокомісії для українських митців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3572775-mkip-ogolosila-prijom-zaavok-na-granti-evrokomisii-dla-ukrainskih-mitciv.html> (дата звернення: 05.08.2023).

11. Нікіфорова Л.О., Азарова А.О., Шиян А.А., Житкевич О.В. Використання міжнародних грантових програм Horizon 2020 та Horizon Europe в цифровій економіці. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/37456> (дата звернення: 09.08.2023).

12. Остапчук Л.М. Особливості державної політики України в сфері культури: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/10982> (дата звернення: 04.08.2023).

13. Перелік відкритих конкурсів каскадного фінансування на сторінці Funding & tender opportunities. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/competitive-calls> (дата звернення: 13.08.2023).

14. Переможець конкурсу BOWI: «Про проект говорять у всій Європі, кращий піар складно знайти». URL: <https://www.clusters.org.ua/success-stories/bowi-winner/> (дата звернення: 15.08.2023).

15. Куцик П., Семів С., Куцик В., Полякова Ю., Шевчик Б. Стан, проблеми та пріоритети розвитку аграрної кооперації в Україні в контексті викликів сучасності. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3956> (дата звернення: 01.08.2023).

16. Програма «Horizon Europe». URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (дата звернення: 18.08.2023).

17. Проект I-ENERGY. URL: <https://i-nergy-opencalls.fundingbox.com/> (дата звернення: 28.08.2023).

18. Романчук К.В., Савелюк Т.М. Європейські програми підтримки малого та середнього бізнесу та можливості їх застосування в Україні. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7042/80.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.08.2023).

19. Сергєєва Л.М., Просіна О.В., Гляхова М.В. Творчість як фактор мотивації досягнень : навчальний посібник. URL: <http://arts-library.com.ua/handle/123456789/1095> (дата звернення: 13.08.2023).

20. Цифрова Європа. Усе про можливості на €6 млрд для українців. URL: <http://surf.li/difyz> (дата звернення: 20.08.2023).

21. Юхименко П.І., Домашенко А.Л. Розвиток обслуговуючих технічних кооперативів в аграрній сфері економіки. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u349/zbirnik_tez_ati_2023.pdf#page=204 (дата звернення: 07.08.2023).

References:

1. Rezultaty doslidzhen YeS [CORDIS. The results of EU research]. Available at: <https://cordis.europa.eu/projects> (accessed August 5, 2023).

2. F6S. Available at: <https://www.f6s.com/> (accessed August 3 2023).

3. Find calls for proposals and tenders. Available at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/home> (accessed August 1, 2023).

4. FundingChampions. Available at: <https://fundingbox.com/> (accessed August 15, 2023).

5. I4MS, ICT Innovation for Manufacturing SMEs. Available at: <https://i4ms.eu/open-calls/> (accessed August 19, 2023).

6. Horizont-2020. Proiekt za uchastiu VNTU FlexCLEC za rishenniam Yevropejskoi komisii otrymav skhvalennia na kaskadne finansuvannia [Horizon-2020. The project with the participation of VNTU FlexCLEC received approval for cascade financing by decision of the European Commission]. Available at: https://impuls.vntu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7405%3A-flexclec-&catid=9%3A2014-02-09-08-50-23&lang=en (accessed August 2, 2023).

7. Yevropejskij instytut innovatsij ta tekhnolohij [European Institute of Innovations and Technologies]. Available at: <https://eit.europa.eu/vision-and-mission> (accessed August 29, 2023).

8. Kobelia-Zvir M. Ya. Hrantovi mozhlivosti dlia rozvytku maloho ta serednoho biznesu v umovakh vijny v Ukraini: perevahy ta trudnoschi [Grant opportunities for the development of small and medium-sized businesses in the conditions of war in Ukraine: advantages and difficulties]. Available at: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1394> (accessed August 20, 2023).

9. Kobelia-Zvir M. Ya. Hrantovi prohramy Ievropejskoi komisii iak instrumenty rozvytku: mozhlivosti ta bariery [Grant programs of the European Commission as development tools: opportunities and barriers]. Available at: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/9.pdf (accessed August 23, 2023).

10. MKIP oholosylo pryjom zaiavok na hranty Yevrokomisii dlia ukraïnskykh myttstv [MKIP announced the acceptance of applications for European Commission grants for Ukrainian artists]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3572775-mkip-ogolosila-prijom-zaavok-na-granti-evrokomisii-dla-ukraïnskykh-mitciv.html> (accessed August 5, 2023).

11. Nikiforova L. O., Azarova A. O., Shyian A. A., Zhytkevych O. V. Vykorystannia mizhnarodnykh hrantovykh prohram Horizon 2020 ta Horizon Europe v tsyfrovij ekonomitsi [Using international grant programs Horizon 2020 and Horizon Europe in the digital economy]. Available at: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/37456> (accessed August 9, 2023).

12. Ostapchuk L. M. Osoblyvosti derzhavnoi polityky Ukrainy v sferi kultury: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku [Peculiarities of the state policy of Ukraine in the field of culture: current state and development prospects]. Available at: <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/10982> (accessed August 4, 2023).

13. Perelik vidkrytykh konkursiv kaskadnoho finansuvannia na storintsi Funding & tender opportunities [The list of open tenders for cascade financing is available on the Funding & tender opportunities page]. Available at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/competitive-calls> (accessed August 13, 2023).

14. Peremozhets konkursu BOWI: "Pro proekt hovoriat u vsij Yevropi, kraschyj piar skladno znajty" [The winner of the BOWI contest: "The project is being talked about all over Europe, its hard to find a better PR"]. Available at: <https://www.clusters.org.ua/success-stories/bowi-winner/> (accessed August 15, 2023).

15. Kutsyk P., Semiv S., Kutsyk V., Poliakova Yu., Shevchyk B. Stan, problemy ta priorityety rozvytku ahrarnoi kooperatsii v Ukraini v konteksti vyklykiv suchasnosti [The state, problems and priorities of the development of agricultural cooperation in Ukraine in the context of modern challenges]. Available at: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3956> (accessed August 1, 2023).

16. Prohrama "Horizon Europe" ["Horizon Europe" program]. Available at: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (accessed August 18, 2023).

17. Proekt I-ENERGY [I-ENERGY project]. Available at: <https://i-nergy-opencalls.fundingbox.com/> (accessed August 28, 2023).

18. Romanchuk K. V., Saveliuk T. M. Yevropejski prohramy pidtrymky maloho ta serednoho biznesu ta mozhlivosti ikh zastosuvannia v Ukraini [European support programs for small and medium-sized businesses and the possibilities of their application in Ukraine]. Available at: <http://eztur.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7042/80.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed August 10, 2023).

19. Serheieva L. M., Prosina O. V., Illiakhova M. V. Tvorchist iak faktor motyvatsii dosiahnen: navchalnyj posibnyk [Creativity as a factor in motivating achievements: a study guide]. Available at: <http://arts-library.com.ua/handle/123456789/1095> (accessed August 13, 2023).

20. Tsyfrova Yevropa. Use pro mozhlivosti na €6 mlrd dlia ukraïntsv. [Digital Europe. All about €6 billion opportunities for Ukrainians.]. Available at: <http://surl.li/difyz> (accessed August 20, 2023).

21. Yukhymenko P. I., Domashenko A. L. Rozvytok obsluhovuiuchykh tekhnichnykh kooperatyviv v ahrarnij sferi ekonomiky [Development of service technical cooperatives in the agricultural sector of the economy]. Available at: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u349/zbirnik_tez_ati_2023.pdf#page=204 (accessed August 7, 2023).